

Varhany

Varhany představují dechový vícehlasý nástroj a jsou označovány jako královský nástroj. Předchůdci varhan byly Panova píšťala a dudy. Jsou největším a mechanicky nejsložitějším hudebním nástrojem. Tóny se v něm tvoří v dřevěných kovových píšťalách buď chvěním vzduchových sloupců, nebo chvěním kovových jazýčků a stlačený vzduch se do píšťal vhání obvykle měchem.

TEXT: JAROSLAV TŮMA, ŠÁRKA CHOMOUTOVÁ

Moderní varhany mohou mít až sedm manuálů (klaviatur), dvě pedálnice (klaviatury pro nohy), desítky rejstříků a až desítky tisíc píšťal velikosti od 11 mm do 20 m. Největší varhany v ČR najdeme v Olomouci v kostele sv. Mořice, v Praze v chrámu sv. Jakuba Staršího. Nejstarší dochované a funkční varhany jsou v kostele Nejsvětější Trojice ve Smečně a v chrámu Matky Boží před Týnem na Starém Městě v Praze. Největší využití měly v době hudebního baroka, své kouzlo ovšem neztratily ani dnes.

Jaroslav Tůma,
pedagog HAMU v Praze a koncertní varhaník

Čím jsem starší, tím více jsou pro mne varhany nástrojem mnoha rozličných tváří. Jsou mi v první řadě prostředkem k vyjádření hudebnímu, ať již ve skladbách mistrů či při improvizaci. Nikoli hlavně technickou památkou či výtvarným dílem, to až v druhém plánu. Mám rád varhanní nástroje velké i malé, krásné a zdobné i zcela nenápadné. Nesnáším elektronické, pokud se prohlašují logickým nástupcem těch píšťalových. Něco jiného představují třeba „hammondky“, které znamenají svébytný svět, jsou určeny pro velmi

vyhraněný repertoár. Varhany přitahují lidi v šerožných typech. Dost často i různé kutily, kteří si klidně povyměňují píšťaly, klaviatury, apod. A brzy si usmyslí, že se už stali odborníky. Pak se opravami dokonce živí. Jenže cenný nástroj se v takových situacích stává obětí, která se sama nemůže bránit. Neodborné zásahy jsou často nevratné.

Hodně cestuji a koncertuji na varhanách v různých zemích. Skoro nikde se nenajde tolik poničených nástrojů jako u nás. Přitom by stačilo, aby ti, kdo na ně hrají, i ti, kdo je opravují, se lépe vzdělávali a měli před nimi větší pokoru. My jsme tady chvilinku, varhany už mnoho staletí. Patří k obecnému kulturnímu dědictví naší civilizace.

Varhany mají ovšem co říci i v naší době. Důkazem je, jak různorodé skladby jsou pro ně psány mnohými vynikajícími skladateli. Slyšíme seriózní rozlehlé cykly nejpřednějších světových i domácích tvůrců, mnohé avantgardní experimenty, ale i hodně pokusů o reflexi historických stylů kombinovaných se současným pohledem na možnosti konkrétních varhan. Mně bylo třeba velkým potěšením zkomponovat v takovém duchu sbírku skladeb na témata Adama Václava Michny.

Také už zmíněná improvizace patří neodmyslitelně k výbavě dobrého varhaníka. Nejen vzhledem k potřebám liturgie, ale také pro zachování tradičního spojení interpretace s individuální tvůrčí potencií. Improvizace bývala v dřívějších dobách hojně pěstována i ostatními hudebníky a zpěváky, vzpomeňme třeba na kadence v instrumentálních koncertech či kreace zpěváků na fermátách v rámci operních árií. Fascinují mě i možnosti improvizace kolektivní, kterou zažívám se svými muzikantskými přáteli třeba při představení Řehoř na skále aneb Vyvolený na téma knihy T. Manna. □